

URBANE I DRUGE PRIČE

(Gradske priče, grupa autora, prir. Tijana Spasić, Mirnes Sokolović i Božidar Pavlović, Kulturni front, Beograd, 2010)

Tematske antologije ili izbori priča nisu novina u našoj književnosti, ali se u poslednjih nekoliko godina sve češće pojavljuju kod domaćih izdavača. Kao primere navešću antologije koje je za „Lagunu“ priredila Ljubica Arsić, gde su mahom zastupljeni najbolji svetski pisci dvadesetog veka (knjiga o odrastanju, o moru, o Grčkoj, izbor erotskih priča), zatim *Leksikon božjih ljudi* u izdanju „Službenog glasnika“, koji predstavlja izbor priča domaćih autora pisanih na tragu Bore Stankovića, kao i knjige *Poslastičarske priče* i *Svet oko nas* (evropski gradovi u novoj srpskoj pripovesti) u izdanju „Arhipelaga“. Pored tih naslova, svakako treba pomenuti izdavanje Andrićevog pripovedačkog opusa u deset tematski organizovanih knjiga („Laguna“ i „Dereta“). Iako je tržišni uspeh prevashodni motiv objavljivanja većine tih i njima sličnih knjiga (što se vidi već iz činjenice da među pobrojanim izdavačima dominiraju oni sa izrazitom komercijalnom orijentacijom), one posredno imaju poetičko i ideološko dejstvo na savremenu proznu produkciju, a u slučaju Andrićevih priča otvaraju novi kontekst i mogućnost za drugačije tumačenje već poznatih dela. Drugu vrstu tematskih izbora čine knjige poput *Gradskih priča*, koja je već po konceptu bez ozbiljnih komercijalnih pretenzija: ona je nastala sa unapred postavljenim tematskim, pa i kulturno-ideološkim očekivanjima, uz nastojanje da uključi neafirmisane i mlade autore. Pa ipak, i takve knjige na više planova imaju uticaja na aktuelnu scenu, ili tačnije, u njima se ogledaju neke od tipičnih pojava unutar kulturnog i književnog polja.

Knjiga *Gradske priče* predstavlja izbor najboljih kratkih priča sa regionalnog konkursa koji je organizovao beogradski Kulturni centar „Grad“. Zastupljeno je šesnaestoro uglavnom mladih autora (trinaest autora i tri autorke) iz Srbije, Hrvatske, BiH i Crne Gore. Troje njih su već afirmisani autori (Neven Ušumović, Mima Simić, Nenad Jovanović), neki su primećeni na sceni, ali su tek na početku književne „karijere“ (Slobodan Bubnjević, Goran Karanović), a ima i poznatih lica iz drugih umetničkih sfera (konceptualni umetnik Raša Todosijević). U kratkom pogovoru urednica Tijana Spasić navodi da je „tema konkursa bila ‘grad’, a autorima smo u potpunosti prepustili na koji će je način shvatiti i obraditi“. Osim Toronta kod Nenada Jovanovića, radnja u pričama smeštena je u gradove i gradiće bivše Jugoslavije: Kopar, Zagreb, Beograd, Kotor, Varaždin. Kada se radi o hrvatskoj i srpskoj prestonici često nailazimo na konkretnu i detaljno rekonstruisanu gradsku topografiju. Što se tiče tipa pripovedanja, knjigom dominira klasičan mimetičko-realistički narativni koncept. Angažman autora *Gradskih priča* s jedne strane je antiratni i antinacionalistički (u kontekstu ratova iz devedesetih), a sa druge strane je usmeren ka emancipovanju manjinskih grupa

(seksualne manjine, Romi). U pojedinim pričama težište je na prikazivanju emotivnog i intelektualnog sveta junaka, a pripovedanje teče u melanholično-ironičnom tonu.

U priči zagrebačke autorke Mime Simić, „Kesteni“, tematizovana je lezbejska ljubavna veza, i to u njenim suptilnim emotivnim aspektima, ali sa ipak presentimentalno izvedenim završetkom. Marko Dejanović u priči „Dječak koji je raspleo Gordijev čvor“, uvodeći u pripovedanje i fantastične elemente, govori o mentalno zaostalom mladiću Mateju. Glavna junakinja u priči „Krijesnice“ mlade splitske autorke Maje Karačić je depresivna i neurotična devojka, zavisnica od alkohola i tableta, koja je izgubila bebu i živi sa osećanjem potpune usamljenosti i beznadežnosti. Priča ima dva paralelna narativna toka, oba u ja-formi: jedan pripoveda junakinja, a drugi njena mačka. U priči mladog beogradskog pisca Vitomira Jovanovića, „Don Kihot“, vrlo vešto i funkcionalno, ostajući u drugom planu, dat je nagoveštaj junakove homoseksualnosti. To je jedna od boljih priča u zbirci, gde je u narativno ekonomičnoj i efektnoj formi uverljivo ocrtan socijalni milje Srbije iz 1999. godine: otac oficir ponosno prima poziv za rat namenjen sinu; osetljivi mladić mentalno strada zbog užasa kojima prisustvuje na Kosovu; junakova depresija se retroaktivno, i za čitaoca neočekivano, ukazuje kao posledica nemogućnosti da ostvari svoju seksualnost u homofobnom okruženju. Da bi zaista bila odlična, priči nedostaje stilska oštrina i jezička energija, a i uvođenje Don Kihota kao simboličke figure (preko spomenika u tašmajdanskom parku) je ipak suvišno.

U četiri priče autori se bave romskom zajednicom, koja dobija značenje jednog paralelnog, ali neotkrivenog pri-gradskog i pod-gradskog sveta. Ksenija Kušec je autorka kratkog proznog zapisa „Dva mora“, o emotivno dirljivom susretu naratorke sa romskom devojčicom koja prosi na ulici. Glavni junak priče „Beg“ Predraga Milojevića je romski dečak Damir. On pokušava da iz prigradске „ciganmale“ pobegne od strica koji drži decu kao robove i trguje njima. Za njega je grad – u koji se stiže mostom preko velike reke – „šarena džungla“ i „sloboda“. Romski autor iz Crne Gore, Ruždija Sejdović, koji živi i radi u Nemačkoj, autor je priče pod naslovom „2110“. Iako u literarnom smislu predvidljiva i prepatetična, to je potresna priča o nepismenoj romskoj devojci koja je naučila da ispiše očevo ime kako bi mogla da ga ureže na njegovu nadgrobnu ploču. U drugom sloju to je žurnalistički uobličena priča/reportaža o društvenoj diskriminisanosti i zaostalosti Roma: romska groblja na kojima su grobovi označeni samo rednim brojevima, jer oni koji su tu sahranjeni najčešće čitav život provode bez ikakvih ličnih dokumenata; licemerno ignorantski i nemilosrdan odnos (katoličke) crkve prema Romima. Tu je i jedan upečatljiv uvid u kolektivnu psihologiju, odnosno mentalitet Roma: imaju strah od ulaska u crkvu jer ih klupe za molitvu podsećaju na školu. Verovatno najbolja priča iz „romskog ciklusa“ je „Karmina i mesečeva reka“ koju potpisuje Aleksandar Đuričić Ash. Glavna junakinja je devetogodišnja romska prosjakinja Karmina. Pripovedanje je u trećem licu, ali sa funkcionalnim prelazima na perspektivu protagonistkinje, kada se u očima male Romkinje oblikuje nesvakidašnja „postkolonijalna“ vizura Ade Ciganlije kao arene „kafana i klubova u kojima Beograđani troše svoje vreme i novac“. Karmina je opčinjena za nju nedostižnim svetom igračaka kojima se njeni vršnjaci zabavljaju dok roditelji uživaju u letnjim koktelima. Ona prvo strada od vlasnika kluba (tipični predstavnik kriminalnog miljea), potom pred zoru od pijanih mladića koji se vraćaju iz noćnog provoda, a na kraju i od majke, jer ništa nije uspela da isprosi.

Nekoliko priča na manje ili više posredan način tematizuju ratove iz devedesetih. Priča Vladimira Krakova „Bermudski trougao“ odvodi čitaoca u Beograd bede i očaja, bez struje, u potpunom mraku, kao scenografiju za slučajan, ali „epifanijski“ susret dvojice umetnika (muzičar Sava i slikar Stevan). Priča je pisana beogradskim *urbanim* slengom i iako u zanatskom smislu ima nedostataka, ona ipak na veoma sugestivan način dočarava atmosferu sveopšteg društvenog rasula i propasti, sa generacijom mladih koji životare i umiru u narkomanskom beznađu (heroin kao „serum istine donet sa ratišta“). U već pomenutoj priči Vitomira Jovanovića naratorov prijatelj („kum“) izvršava samoubistvo na kosovskom ratištu 1999, ostavivši pre toga poruku: „*Video sam mnogo užasa o kojima i ne želim da pričam. (...) Reći ću ti samo: ako su naše oči pomirene sa onim što vide, treba ih izvaditi.*“ Devedesete godine se u priči Slobodana Bubnjevića „Jevanđelje grešnog Gligorija“ pominju kao vreme kada se „krvoloci behu javili među Srbima (...) i krv njihovih žrtava pade na sav narod Srbije“, a nije zaobiđeno ni postojanje pokroviteljskih odnosa Srpske pravoslavne crkve prema tim „krvolocima“. U pričama dvojice hrvatskih sredovečnih autora prikazane su sudbine dečaka čiji su očevi učestvovali u ratu. „Amok“ Josipa Ergovića je hrvatska literarna verzija filma *Bowling for Colombine*: dečak sa očevom „strojnicom“ u učionici ubija nastavicu i nekoliko školskih drugova (nije do kraja jasno, ali otac je izgleda poginuo u ratu). „Riblji anđeo čuvar“ naslov je priče Željka Funde, koja govori o psihičkim traumama hrvatskog vojnika nakon povratka iz „mirovne misije“ u Avganistanu. Pripovedanje je i na sazajno-refleksivnom i stilsko-jezičkom nivou oblikovano iz infantilno-naivne perspektive petogodišnjeg sina, tako da donekle podseća na *Ulogu moje porodice... Bore Ćosića*.

Dve (očekivano) najbolje priče u zbirci – „Vinaverova djeca“ Nevena Ušumovića i „Kobila“ Nenada Jovanovića – pomeraju tematsko težište ka unutrašnjem svetu junaka, pohanjujući u sebi iskustvo balkanskih devedesetih kao bitan, ali ipak utišan odjek. I Ušumoviće-va junakinja i Jovanovićev junak su pridošlice i stranci u svom okruženju i ne doživljavaju gradove u kojima žive kao istinski dom, bez obzira da li je reč o istarskom gradiću ili severnoameričkom megalopolisu. Junakinja Ušumovićeve priče je Jasminka, usamljena žena na pragu starosti, koja penzionerske dane provodi u slovenačkom Koprju, a zapravo je Hrvatica iz Vinkovaca, koja je studirala književnost u Beogradu. Vino i alkoholne meditacije postale su joj jedini beg od neostvarenosti i sumorne svakodnevice. U krajnje neočekivanom zapletu, ona će iz dobrodušne naivnosti umalo postati žrtva zaludnosti i obesti ratnim nasleđem zatrovane „djece“ sa „bosanskog igrišča“ („*Horori, tvoji četnici i ustaše, to je njima zabava, halo!*“). Priča je kompoziciono i stilski odlično izvedena, jedino uvođenje u priču Vinavera – pseudoesejistički segment o čuvenom avangardnom piscu, pa i sama naslovna sintagma – deluje artifično i možda je nepotrebno. U priči Nenada Jovanovića glavni junak je sredovečni beogradski emigrant u Kanadi. Pripovedanje je u trećem licu, ali sa junakom kao fokalizatorom (zamaskirana ja-forma) i donosi duboko melanholičan, ali isto- vreme i ironičan doživljaj savremene (zapadne) civilizacije. Toronto, ili tačnije hipodrom u okolini tog grada, postaje metafora za (severnoamerički) megalopolis: površan, jednoličan i isprazan život koji se svodi na ustaljene nizove banalnih rutina. Jovanović ima i blago satiričan odnos prema stereotipima multikulturalnosti i rodne emancipacije. Kompozicioni okvir priče su dva junakova sna: prvi je iščekivanje pogubljenja na vešalima, a drugi, koji izranja iz junakovog sećanja, jeste san iz vremena početka građanskih ratova u Jugoslaviji, u

kojem je video sebe u sastavu streljačkog voda, pred ljudima u koje je trebalo da puca. U vezi s tim, junaka, koji do kraja nije imenovan, narator često oslovljava sa „osuđeni na smrt“, što usled ponavljanja poprima dragocenu ironičnu notu, ali i metaforičnu dimenziju.

Priče trojice autora koje su smeštene na kraj knjige u poetičkom i tematskom smislu se razlikuju od ostatka zbirke. „Jevanđelje grešnog Gligorija“ Slobodana Bubnjevića, čija radnja je smeštena u Kotor, na formalno-stilskom nivou parodira biblijski stil i predstavlja zanimljivu žanrovsku mešavinu krimi-misterije, trilera i religiozne fantastike u kratkoj proznoj formi, ali sa jasnim referencama na nedavne stvarne događaje u Srbiji (kontroverze oko javnog izlaganja *Miroslavljevog jevanđelja*). Mladi mostarski pesnik i prozni pisac Goran Karanović autor je priče „Kapetan Hrabrost i 20 maraka“, satirične distopijske alegorije o savremenoj Bosni i Hercegovini („Grad Sunca“), uobličene elementima stripovske estetike. Knjigu zatvaraju dva kratka zapisa jednog od začetnika jugoslovenske konceptualne umetnosti Raše Todosijevića: „Kabalistička priča o kraju sveta“ i „Ulaz u raj ili kraj istorije“. To u strogom smislu i nisu kratke priče, već izrazito ironični (pomalo i eskapistički) tekstovi na granici između prozne crtice i mikro-eseja, koji ipak plene kako misaonom nepredvidljivošću i „otkačenošću“, tako i jezičkom svežinom.

Zajednički sadržatelj *Gradskih priča* nije *grad* kao njihov „glavni junak“ ili kao tema u kulturološkom smislu; nije prevashodno ni kao slika ili metafora za unutrašnje svetove junaka, pa ne uvek ni prosto kao kulisa radnje. Ono što ih objedinjuje u prvom redu je karakteristični vrednosni i ideološki horizont, koji se kod nas, ne samo u omladinskom žargonu, u priličnoj meri stabilizovao pod odrednicom *urbano*. U tom smislu mnogo prikladniji, tj. tačniji naslov za zbirku bio bi *Urbane priče*. To *urbano*, iako počiva na modernim vrednostima kosmopolitizma, individualizma i ličnih sloboda, ipak se u svom naličju svodi na pomodarstvo i intelektualnu ispraznost i podilaženje imperativima tzv. političke korektnosti. Međutim, za konačno vrednovanje *urbanih* stereotipnosti treba imati u vidu da se unutar našeg aktuelnog kulturno-ideološkog polja nasuprot tog diskursa nalazi pozicija konzervativnih desničarskih krugova, koja počiva na, manje ili više zamaskiranim, stereotipnim diskursima nacionalističkog kiča, ksenofobije, klerikalizma, homofobije.

Na kraju, treba napomenuti da su izbor i redakcija tekstova za *Gradske priče* dobro urađeni, pa iako preovlađuju radovi autora koji su književni početnici ili „amateri“, kvalitet odabranih priča neće biti razočaravajući ni za one čitaoce koji knjizi budu prišli sa visokim, „profesionalnim“ literarnim očekivanjima.